

AMEL BAKIMINDAN MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ*

Hasan KURT**

Özet

“Amel Bakımından Münafikların Özellikleri” adını taşıyan bu makale başlıca giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun amacı, önemi ve kapsamı üzerinde durulmuştur. Münafik ve Namaz adını taşıyan birinci bölümde ise ilgili nasslar ışığında münafikların namaz ibadetine karşı tavırları belirlenmiştir. Münafik ve Zekat başlığını taşıyan ikinci bölümde ise münafikların zekat ibadetiyle ilgili ayet ve hadislerde belirlenebilen özelliklerine değinilmiştir. Sonuç kısmında ise namaz ve zekat ibadetlerinden hareketle Münafikların amel bakımından özellikleri maddeler halinde tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Münafik, Nifak, Namaz, Zekat, Amel

Abstract

The article, which is titled as “The Characteristics of Hypocrites in terms of their Actions, “consists of an introduction, two chapters and a conclusion. In the introduction, the goal, the importance and the scope of the article is explained. In the first section which is named “the Hypocrite and Prayer” their attitudes towards prayers are noticed under the light of Islamic norms. In the second part, entitled “Hypocrites and the Zakat (Alms giving)” their features are explained by citing related verses and hadiths. At the conclusion their behavioral characteristics are determined by referencing to the religious duties of the prayers and alms giving.

Keywords: Hypocrite, Faction, Prayer, Alms giving, Zakat

* Bu makale “İslam İnançına Göre Nifak ve Münafik, Konya 2003” adını taşıyan doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır

** Doç.Dr., Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Gerçekte inanmadığı halde mümin görünen ikiyüzlü kimselere münafık denir. Kur'an-ı Kerim'de "Münâfikûn" adını taşıyan müstakil bir sureyle beraber pek çok ayetin münafıklarla ilgili olması, hadis kaynaklarında da münafıklar hakkında bir hayli rivayetlerin bulunması, İslam'ın nifak konusuna verdiği önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Münafıklardan bahsedilen nasslarda nifak konusuna geniş yer verilmiş, münafıkların nitelikleri ve hileleri uzun uzun anlatılarak, müminlerin bu konuda uyanık olmaları istenmiştir. Buradan hareketle de müminler için, münafıkların niteliklerini ve tehlikelerini bilmenin, hem nefsinin hem de dinini nifak fitnesinden koruma bakımından önemli olduğu anlaşılabilir. Böylesine hayati önem arz eden bir konunun Kalam İlmî açısından değerlendirilmesi, Asr-ı Saadet'teki nifak anlayışı ile nasslarda münafıkların amel bakımından özelliklerinin belirlenmesi, İslam adına yapılacak önemli çalışmalardan biri olmalıdır.

Görünüşte iman ettiğini iddia edip Müslümanların ibadetlerine ve cemaatlerine katılan münafıklar, inançlarında olduğu gibi amellerinde de samimi değildirler. Onlar ibadetlerini de gösteriş ve kendilerini gizlemek için yaparlar, ibadet anlayışlarında Allah rızası, cennet ümidi ya da cehennem korkusu bulunmaz, yaptıkları ibadetlerin karşılığında bir sevap beklemedikleri gibi azaptan da korkmazlar. Hz. Peygamber bir hadisinde İslam'ın üzerine kurulduğu beş temel "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekat vermek, haccetmek ve ramazan orucu tutmak" şeklinde açıklar.¹ Makalede münafıkların amel durumlarını incelerken bu hadiste zikredilen ibadetler esas alınmıştır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde münafıkların en çok zorlandıkları ibadetlerin namaz ve zekat olduğu zikredilmektedir. Onların Hac ve Oruç gibi İslam'ın diğer ibadetlerine karşı tavırları hakkında nasslarda yeterli bilgiye rastlanmadığından burada münafıkların namaz ve zekat ibadetine karşı tutumları incelenecektir.

1. Münafık ve Namaz

İslam dininde namaz, Allah'la irtibat kurma ve O'na yaklaşma vesilesi olarak en önemli ibadetlerin başında gelmektedir. Kelime-i şahâdetten sonra İslam'ın en önemli rüknü olan namaz her Müslüman'a farz kılınmıştır.² Kur'an-ı Kerim'de namazla ilgili pek çok ayet olduğu³ gibi hadis kitaplarında da "salat" başlığını taşıyan bölümler vardır. "(Yalnız) bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl"⁴ ayetinden anlaşıldığına göre namaz, Allah'ı sürekli hatırlamak için en önemli ibadettir. Yüce Allah Kur'an'da cehenneme girenlerin durumlarını açıklarken onları bu hale sokan günahlardan biri olarak namazı zikretmektedir.⁵ Hz. Peygamber'de "Namaz dinin direğidir"⁶ buyurmuş, secdeyi de kulun Allah'a

¹ Buhârî, "İman" 1; Müslim, "İman", 19, 22; bkz. Buhârî "Zekat", 1.

² Bkz. Bakara 2/43,83. Nisâ 4/103;

³ Bkz. Bakara 2/43,83, 110,117, 277; Nisâ 4/103; Mâide 5/55 vd.

⁴ Tâhâ 20/14

⁵ Bkz. Müddesir 74/42-43.

⁶ Tirmîzî, "İman", 8.

en yakın olduğu hal olarak belirtmiştir.⁷ Ayrıca hadislerde, iman ile küfür ya da iman ile şirk arasını ayıran özelliğin namazı terk olduğu⁸ ifade edilerek bu ibadeti bırakmanın kişiyi inkara ya da şirke götürebileceğine dikkat çekilmiştir. İlgili ayet ve hadislerden anlaşıldığına göre namaz, Allah'ın kudretini, azabını, rahmetini, zihinlere iyice yerleştirmek suretiyle kişinin kendisini her türlü kötülüklerden alıkoymasını sağlayan ibadetlerin başında gelir. Bu sebeple, İslam'a göre namaz, imandan sonra en önemli ibadettir. Oysa inandıklarını iddia eden münafıklar namaz ibadetine karşı aynı hassasiyeti göstermezler.

Kur'an'da, münafıkların namaza karşı tutumlarını bildiren ayetlere bakıldığında onların şu nitelikleri dikkat çeker: Münafıklar namazlarını gösteriş için kırlarlar. Onlar namazlarını üşenerek kırlarlar. Münafıklar namazlarında gafildirler. Şimdi bu nitelikleri bildiren ayetleri inceleyelim:

Münafıkların namazı gösteriş için kırdıklarını bildiren ayetlerden biri şöyledir: “*İnsanlara gösteriş yaparlar, Allâh'ı pek az anarlar.*”⁹ Münafıklar âhirette sevaba ve cezaya kesin olarak inanmadıklarından Allah'ın farz kıldığı ibadetleri, O'na yaklaşmak için yapmazlar. Sadece canlarını ve mallarını emniyete almak için müminlere gösteriş olsun diye yaparlar. Onlar, inananlar tarafından kendilerine de mümin muamelesi yapılması için namazı kılıyor gibi görünürler.¹⁰ Münafıkların ihlası da olmadığı için, insanların genellikle kendilerini göremeyecekleri yatsı namazı ile alaca karanlıktaki sabah namazlarından hep geri kalırlar.¹¹ Nitekim Allah Rasülü bir hadisinde, münafıklara en ağır gelen namazın yatsı ve sabah namazları olduğunu¹² bildirmiştir. Demek ki, münafığın içi başka dışı başka olduğu gibi ibadet açısından da gecesi başka, gündüzü başkadır.

Bahsi geçen ayetteki “Allâh'ı pek az anarlar” ifadesi de onların namazlarında huşu duymadıklarını, ne dediklerini bilmediklerini göstermektedir.¹³ Çünkü namaz, içinde Allah'ın anıldığı en önemli ibadetlerden biridir. Eğer onlar kalpleriyle gerçekten Allah'a inansaydı ve O'na bağlı olsaydı, amellerini insanlara gösteriş için yapmazlar, kalp bağlılığının bir göstergesi olarak Allah'ı çokça anarlardı.¹⁴ “Allâh'ı pek az anarlar” ifadesi hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: Buradaki “Allah'ı anma” namaz olarak kabul edildiğinde anlam, “onlar, çok az namaz kırlarlar” şeklinde olur. Zira onlar namazı kılmaktan zorlandıkları için vakit girdiğinde, yanlarında mümin bulunursa gözden kaybolmaya çalışırlar, aralarında inanmış biri olmazsa zaten namazı kılmazlar. Eğer ifade, “Allah'ı az anma” olarak anlaşılırsa o zaman anlam şöyle olur: Onlar, namazın tekbirleri gibi açıktan söylenen hususlarını yaparlar, kıraat ve tesbih gibi gizli söylenen şeyleri hiç söylemezler. Ya da onlar bütün zamanlarında Allah'ı nadiren anarlar.¹⁵ İster

⁷ Müslim, “Salât”, 215.

⁸ Müslim, “İman”, 134; Tirmizî, “İman”, 9.

⁹ Nisâ 4/142.

¹⁰ Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, Beyrût 1984, IV, 334-335.

¹¹ İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-azîm*, Beyrût 1966., II, 418.

¹² Müslim, “Mesâcid”, 252.

¹³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an*, II, 418.

¹⁴ Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi tefsîr'il-Kur'an*, Beyrut 1973, V, 117.

¹⁵ Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin, *et-Tefsîrü'l-Kebîr : Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut

namaz olsun, isterse zikir olsun ayetten anlaşılan, münafıkların sadece görünüşte Allah'a namaz kıldıkları, yalnız kaldıklarında namazı terk ettikleridir.

Maun suresinin, “*Onlar gösteriş (için ibâdet) yaparlar,*”¹⁶ ayetinde de münafıkların namazlarında gösteriş yaptıklarına dikkat çekilmektedir. Onlar, mürâfîlik ederler, gösteriş yaparlar. Her ne amel yapsalar Allah için yapmazlar da halka gösteriş için ve herkesin göreceği yerde yaparlar.¹⁷ Bu noktada münafık ile mürâinin birbirine çok yakınlık gösterdiği anlaşılrsa da ikisi arasında şöyle bir fark bulunur: Münafık zahiren inanmış görünüşte içinde inkarını gizleyen kişidir. Riyakar ise görenlerin, kendisinin çok dindar olduğuna inanmaları için kalbinde olmadığı halde alabildiğine huşu gösteren kimsedir. Başka bir ifadeyle münafık, kimsenin olmadığı ya da görmediği yer ve zamanda namaz kılmayan, riyakar ise en güzel namazını insanlar arasında kılan kişidir.¹⁸ Kısaca her münafığa mürâi dense de her mürâiye münafık denemez.

Münafıkların namaz konusundaki bir başka özellikleri de onların üşenerek namaz kılmalarıdır. Kur'an-ı Kerim'deki, “*Namaza kalktıkları zaman da üşene üşene kalkarlar,*”¹⁹ “*Onlar Allah'a ve elçisine karşı nankörlük ettiler, namaza da üşene üşene gelirler*”²⁰ ayetleri onların bu niteliklerini haber vermektedir. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, kişinin namaza tembel tembel kalkması hoş görülmeyen bir durumdur. Müminin namaza güler yüzle, büyük bir sevinç ve istekle kalkması gerekir. Zira o Allah'a münacatta bulunmaktadır. Amellerin en hayırlısı olan namaza üşenerek kalkmak ise münafıkların sıfatıdır.²¹ Münafıklar içten samimi mümin olmadıkları için namaza üşenerek ve istemeyerek gelirler. Zira onlar namazın faydasına inanmazlar. Namazı müminlerin aralarında bulunup nifaklarını gizlemek için eda ederler. Çünkü kişi, kendisine yararlı olduğuna inanmadığı bir işi yapmak zorunda kalırsa bunu, bir ağırlık, yorgunluk, fazladan bir yük ve boş bir iş olarak gördüğünden, o işi isteyerek yapmaz.²² Şu halde onların namazı üşenerek kılmaları bu ibadetin yararına inanmadıklarını göstermektedir.

Münafıkların ibadette gevşekliğini gösteren bir diğer özellikte, namazları geciktirmeleridir. Kur'an'da belli vakitlerde farz kılındığı ifade edilen²³ bu ibadetin vaktini geciktirmek ya da vaktinin dışında kılmak hoş olmayan bir durumdur.²⁴ Bu konuyla ilgili şöyle bir olay nakledilir: Öğle namazını kıldıktan sonra mescidden çıkan Alâ b. Abdurrahman (ö.166/782) arkadaşlarıyla birlikte Enes b. Malik'in yanına gider. Onlara ikindiye hemen kılmalarını hatırlatan Enes, namazlarını kıldıktan sonra şunları söyler: “Allah Rasûlünden duyduğuma göre

ts., XI, 84.

¹⁶ Mâûn 107/ 6.

¹⁷ Yazır, Yazır Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts, IX, 6170.

¹⁸ Bkz. Razi, *a.g.e.*, XXXII,115.

¹⁹ Nisâ 4/142.

²⁰ Tevbe 9/54.

²¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an*, II, 418.

²² Meydânî, Abdurrahman Hasan Habennek, *Zâhîretü'n-nifâk ve habâisi'l-münâfikîn fi't-târih*, I-II, Dımaşk 1993, I, 635.

²³ Nisâ 4/103.

²⁴ Yıldız, Abdullah, *Hiz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar*, İstanbul 2000, s.146.

münafığın namazı şöyledir: O kişi ki oturur, güneşi bekler, güneş şeytanın iki boynuzu arasında olduğu zaman yani batmak üzereyken, kalkar kuşun gagalaması gibi dört defa yere kapanır ve o kimse Allah'ı pek az anar".²⁵ Hadisteki "bu münafık namazıdır" sözünde, ikindiye özürsüz olarak geç vakte tehir etmenin kötülenmesi vardır. Hadisin devamındaki "oturur, güneşi gözetler" şeklindeki ifade buna işaret etmektedir.²⁶ Demek ki gerçekten Allah'a inanmayıp imanın halâvetini içinde hissetmeyen münafıklar, en önemli ibadetlerin başında gelen namaza karşı üşengeç ve tembel bir tavır sergilerler. Namazla gelen iç huzuru ve mutluluğu anlayamazlar. Kısaca Allah hakkındaki niyetleri samimi olmadığından O'nun rızası için ibadette yapamazlar.²⁷

Münafıkların namazlarındaki üşengeçliğini gösteren bir başka özellikleri de onların cemaatle namazı terk etmeleridir. İslamî toplum şuurunun potası durumundaki cemaatle namaz kılma, namazın mana ve gayesini tam tahakkuk ettirdiği gibi aksi durum namazın ruhlara, gönüllere kattığı şevkte sönüklük ve pörsümeyi doğurmaktadır.²⁸ Namazlarında ağır davranan münafık, cemaate devam konusunda da gevşek davranmaktadır. Nitekim Abdullah b. Mesûd da: "Beş vakit namazı cemaatle kılmaktan ancak nifakı açık olan geri kalır"²⁹ diyerek bu sıfatın münafıklara ait olduğunu belirtmektedir. Yine bazı hadis ve haberlerde özellikle yatsı ve sabah namazlarında cemaatten uzak kalmak nifak belirtisi olarak yerilmektedir.³⁰ Cemaatle namazın önemini gösteren hadislerden biri şöyledir: Gözleri görmeyen bir sahâbi, mescide kadar götürecektir bir yardımcısı olmadığından evinde namaz kılması için Resûlullah'tan izin ister. Allah Rasûlü de ona izin verir. O kişi arkasına dönüp gitmek üzereyken Hz. Peygamber, o sırada okunan ezanı duyup duymadığını sorar. Sahâbi ezanı işittiğini söyleyince Allah Rasûlü, "öyleyse hemen ezana icabet et",³¹ buyurur. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber görme güçlüğü çeken birisine bile fırsatını bulduğu anda cemaate katılmasını tavsiye etmektedir.

Hz. Peygamber yine bir hadisinde şöyle buyurur: Münafıklar üzerine yatsı ve sabah namazlarından daha ağır gelen bir namaz yoktur. Halbuki insanlar bu iki namazdaki sevabı bilselerdi, emekleyerek de olsa onu cemaatle kılmak için camiye gelirlerdi. Bir ara müezzine emrederim ezan okusun, daha sonra elime ateşten bir şule alayım da namazı cemaatle kılmak için mescide gelmeyenlerin evini yakayım diye düşündüm.³² Bütün bu hadisler cemaatle namazın önemini ve cemaati terk etmenin bir nifak belirtisi olduğunu göstermektedir.

Münafıkların ibadet konusundaki bir başka özelliği de onların

²⁵ Müslim, "Mesâcid", 195.

²⁶ Aynî, Ebu Muhammed Bedrûddin Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Kahire 1972, XII, 346; Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Müslim ve Tercümesi*, İstanbul 1968-70, II, 253.

²⁷ Bkz. Firyâbî, Ebu Bekr, *Sıfatü'n-nifâk ve zemmü'l-münâfikîn* (nşr. Muhammed Abdülkadir Ata), Beyrut 1985, s.63.

²⁸ Kılıç, Sadık, *Kur'an'a Göre Nifak*, İstanbul ts, 145-146.

²⁹ Ebu Davud, "Salat", 47; Nesâî, "İmâme", 50; İbn Mâce "Mesâcid", 14.

³⁰ Bkz. Müslim, "Mesâcid" 42 ; Ebu Davud, "Salat" 47; Nesâî, "İmame", 50.

³¹ Müslim, "Mesâcid," 255.

³² Buhârî, "Ezan", 34; Ebu Davud, "Salat", 47.

namazlarında gafil olmalarıdır. Yine Maun suresinin “*Şu namaz kılanların vay haline. Ki, onlar namazlarından gaflet ederler*”³³ ayetlerinde onların bu tutumları dile getirilmektedir. Taberî’ye göre ayetin izahı şöyledir: Vay haline o kimselerin ki, namaza karşı gaflet içindedirler. Başka şeylerle meşgul olarak bazen namazı terk ederler bazen de vaktini geçirirler.³⁴ Bu ayetlerde görüyoruz ki Kur’an’ın apaçık bir hükmü namazı hakkı ile kılmadıkları için namaz kılanlar "veyl" ile uyarılıyor. Bunun sebebi, namazı ruhsuz bir şekilde sırf hareketleri ile eda etmeleri namazda kendilerini sadece Allah'a vermemeleri, gösteriş hareketleri ile namaz kılmalarıdır. Bundan dolayı namaz onların kalplerinde ve eylemlerinde etkisini bırakmamıştır. Öyle ise bu namaz boşa gitmiştir. Hatta bu namaz ağır bir biçimde, cezalandırmayı gerektiren bir günaha dönüşmüştür.³⁵ Görüldüğü gibi, münafıkların ruhsuz biçimde gaflet içinde kıldıkları namazları, kendilerine yarar yerine zarar getirmektedir.

Samimiyetten uzak olan münafıklar namazlarını gösteriş için kıldıkları gibi bu ibadetin mekanı olan mescitleri de inananlara zarar vermek amacıyla kullanırlar. Kur’an’ın “*Zarar vermek, nankörlük etmek, mü'minlerin arasını açmak ve önceden Allâh ve Elçisiyle savaşmış olan(adamın gelmesin)i gözetlemek için bir mescit yapanlar da var,*”³⁶ ayetinden anlaşıldığına göre münafıklar mescidi namaz için değil, nankörlük için yaparlar. Yazır’ın ifadesiyle münafıklar camiye zarara kalkışmak üzere, yani bununla Müslümanlara zarar vermeye çalışmak ve kâfirlik etmek, içlerindeki küfrü güçlendirmek ve müminler arasına tefrika sokmak, onları birbirine düşürmek, Allah'a ve Resulü'ne savaş açmış, harp etmeye kalkışmış olan bir kimseye yataklık yapmak, onun müminler aleyhine gözcülük yapmasına yardımcı olmak için yaparlar.³⁷ Gerçek amaçları bu olduğu halde onlar iyi niyetle hareket ettiklerine dair yemin ederler. Oysa onların yalan söylediklerine Allah şahittir.³⁸ Görüldüğü gibi münafıklar, inanç ve ibadetlerindeki iki yüzlü tavırlarıyla müminler arasında kendilerini gizleyerek İslam bünyesinin hemen hemen her noktasında zarar ve bozgunculuk imkanı ararlar. Demek ki Allah’a yaklaşmak için yapılan ibadetlerin başında gelmekle beraber dinin temeli olarak görülen namaz münafıkların ikiyüzlülüklerini gizlemek için tamamen bir gösteriş vesilesi olurken, bu ibadetin eda edildiği mescitlerde müminler arasında bölücülük yapmak için birer karargah vazifesi görmektedir. İşte İslam’a göre münafıkların kafirlerden daha tehlikeli olmasının sebeplerinden biri de bu olsa gerektir.

Münafıkların kıblenin değişmesi konusunda Yahudiler’le birleşerek nifak eylemlerinden birini izhar etmişlerdir. Hz. Peygamber Medine’ye hicretten sonra bir süre Kudüs’e doğru yönelerek namaz kılıyordu.³⁹ Ancak Yahudiler “Muhammed ve arkadaşları kıblenin neresi olduğunu bilmiyorlar, onlara

³³ Mâûn 107/ 4-5.

³⁴ Taberî, *a.g.e.*, XV, 312.

³⁵ Bkz. Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’an*, Kahire 1966, VI, 3985.

³⁶ Tevbe 9/107.

³⁷ Yazır, *a.g.e.*, IV, 2616.

³⁸ Tevbe 9/107.

³⁹ Taberî, *a.g.e.*, II, 1.

kıblelerini biz gösterdik” demeye başlamışlardı. Bu durumdan sıkılan Hz Peygamber de, kıblenin Kudüs’e değil, Kabe tarafına çevrilmesini istiyordu. Bunun üzerine: “(Ey Muhammed), biz senin yüzünün göğe doğru çevrilip durduğunu (gökten haber beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşlanacağın bir kibleye döndüreceğiz. (Bundan böyle) yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Nerede olursanız, yüzlerinizi o yöne çevirin. ...”⁴⁰ ayeti inmişti.⁴¹ Yüce Allah’ın namaz kılarken Kabe’ye dönmesi emri üzerine de Allah Rasülü Kabe’ye yönelmiş fakat Yahudi ve münafıkların eleştirilerine maruz kalmıştı.⁴² Bu olaydan da yararlanan münafıklar dini prensiplerle alay ediyor, kıblenin değişmesiyle ilgili olarak, “Muhammed’e ne oluyor? Bir o tarafa, bir bu tarafa dönüyor”⁴³ demek suretiyle Yahudiler’le birlikte hareket ediyorlardı. Böylece kıblenin değişmesi olayıyla münafıkların kalplerinde gizledikleri kötü niyetleri ve Yahudiler’le işbirliği içinde oldukları ortaya çıkmıştı. Nitekim bir önceki ayette “İnsanlardan bazı beyinsizler: "Onları, üzerinde buldukları kableden çeviren nedir?" diyecekler.”⁴⁴ buyurularak kıblenin değişmesi halinde münafıkların, Yahudi ve müşrikler gibi Allah’ın emrinde bir sebep arayacakları önceden haber verilmişti. Ayetteki “süfaha” kelimesini Yahudi, müşrik ve münafıklar için ayrı ayrı kullanıldığı gibi, hepsine birden hamletmek de mümkündür. Burada münafıkların kastedildiğini benimseyen bir görüşe göre onlar, Kible’nin Kabe’ye çevrilmesini gerektiren makul bir sebep olmadığını, yönlerden birinin diğerinden ayrılamayacağını ileri sürerek alay etme amacıyla “...kıbleden çeviren nedir?” demişlerdi. Buna göre kıblenin değişmesi sırf abesle iştigal, şahsi görüş ve arzu ile hareket etmektir.⁴⁵ Yüce Allah’ın Kur’an’da evim dediği,⁴⁶ namaz kılarken de yönelmenin farz olduğu Kabe hakkında, münafıkların böyle alaycı tavır sergilemeleri, onların sadece namazı değil aynı zamanda hac ibadetini de ciddiye almadıklarını göstermektedir. Zira Hac ibadetinde de Kabe’yi tavaf etmek farz kılınmıştır.⁴⁷ Görüldüğü gibi kıblenin değişmesi de, gerçekten inananlar ile münafıkları birbirinden ayırmak için bir imtihan vesilesi olmuştur.

2. Münafık ve Zekat

İslam dininin rükünlerinden biri olan zekat, bir malın belli miktarını üzerinden belli bir süre geçtikten sonra fakir olan Müslümanlara Allah rızası için vermektir.⁴⁸ Zekatla eş anlamda kullanılan sadaka ise, kişinin malından sırf Allah rızası için, muhtaç kimselere hibe olarak verilen maldır.⁴⁹ Allah’a sadakatle bağlı olmak anlamından alınmış olan sadaka, vacip veya nafile olmak üzere iki kısımdır ki, vacip olan kısmına "Zekât" denilir.⁵⁰ Şu halde sadaka zekatla beraber Allah’a karşı samimiyetin doğruluğunu ispat etmek için gönüllü ve ihtiyari ödemeleri de

⁴⁰ Bakara 2/144.

⁴¹ Taberî, a.g.e., II, 19.

⁴² Taberî, a.g.e., II, 1.

⁴³ Taberî, a.g.e., II, 12.

⁴⁴ Bakara 2/142.

⁴⁵ Razî, a.g.e., IV, 91-92.

⁴⁶ Bakara 2/125; Hac 22/26.

⁴⁷ Hac 22/29.

⁴⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye, Kamusu*, İstanbul 1969, IV, 77.

⁴⁹ Bilmen, a.g.e., IV, 223.

⁵⁰ Yazır, a.g.e., IX, 2572.

kapsayan geniş bir kavram olmaktadır. Başka bir ifadeyle her zekat sadakadır ancak her sadaka zekat değildir, ancak ödenmesi farz olan sadakaya zekat denilir.

Zekatın farz olduğunu bildiren pek çok ayet ve hadisler vardır. Zekat farz kılınmadan önce Kur'an-ı Kerim'de, yoksulları doyurma ve gözetme, onlara giyecek ve mesken verme teşvik edilip bunları yapmayanlar manevi cezalarla tehdit edilirken,⁵¹ Müslümanların bir devlet ve iktidara sahip olduğu Medine döneminde zekat zorunlu bir ibadet haline geldiği görülmektedir.⁵² Kur'an'ın altı yerinde “*namazı kılın, zekatı verin*”⁵³ şeklinde namazla beraber zikredilen zekat kelimesi, Kur'an'da otuz iki yerde geçmektedir.⁵⁴ Hz. Peygamber bir hadisinde İslam'ın üzerine kurulduğu beş temeli şöyle açıklar: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekat vermek, haccetmek ve ramazan orucu tutmak.⁵⁵ Ayrıca Peygamberimiz Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken ona, Yemenliler'i Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanmaya davet etmesini, daha sonra beş vakit namaz ile mallarından zekat vermelerinin kendilerine farz kılındığını öğretmesini, emretmiştir.⁵⁶ Bütün bu ayet ve hadisler Zekat'ın Allah tarafından Müslümanlara farz kılınmış önemli bir ibadet olduğunu göstermektedir. Ancak münafıkların, İslam'ın değer verdiği zekat ibadetine karşı da tavır aldıkları görülmektedir.

Münafıklar, zekat ve sadakayı Allah rızası için değil gösteriş için verirler. Kur'an-ı Kerim'de geçen, “*Ey inananlar, insanlara gösteriş için malını verip Allah'a ve âhiret gününe inanmayan adam gibi, başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Öylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan şu kayaya benzer ki, bir sağnak indi de (üstündeki toprağı silip süpürerek) onu sert bir taş halinde bıraktı. (Böyleleri), kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allâh, kâfir toplumu doğru yola iletmez,*”⁵⁷ ayetinde münafıkların verdikleri sadakanın Allah katında bir değer ifade etmediği bildirilmektedir. Taberî'ye göre ayetteki “Allah'a ve âhirete inanamayan” ifadesinden maksat münafıklardır. Çünkü kafirlerin mallarını gösteriş için harcamaları beklenemez. Münafıklar ise Müslüman gibi göründüklerinden, müminler onların yaptığı harcamaların Allah rızası için olacağına ihtimal verirler. Halbuki onlar müminlere gösteriş için harcarlar.⁵⁸ Ayette verdiği şeyleri başa kakan, Allah'a ve âhirete inanmadığı halde gösteriş için sadaka verenlerin verdiği şeyler, sert kayalar üzerinde bulunan toprağı benzetilmiştir ki az bir yağmur bu toprağı siler, süpürür. Râzî'nin ifadesiyle, münafık ve riyakar olanlar sadakalarını Allah rızası için vermezler. Başa kakıp inciterek veren de o sadakayı Allah rızası için vermiş olmaz, zira maksadı Allah rızası olsaydı başa kakıp fakiri incitmezdi.⁵⁹ Görüldüğü gibi

⁵¹ Bkz. Hakka 69/30-34; Müddesir 74/38-46; Zâriyat 51/19, vd.

⁵² Bakara 2/110; Tevbe 9/ 103.

⁵³ Bakara 2/43, 83, 110; Nisa 4/77; Nûr 24/ 52.

⁵⁴ Bkz. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehrisü li elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul 1982, “ez-Zekat” md.

⁵⁵ Buhârî, “İman” 1; Müslim, “İman”, 19, 22; bk Buhârî “Zekat” ,1.

⁵⁶ Buhârî, “Zekat”, 1; Nesâî, “Zekat” 1.

⁵⁷ Bakara 2/264.

⁵⁸ Taberî, *a.g.e.*, III, 64.

⁵⁹ Râzî, *a.g.e.*, VII, 49.

inancında iki yüzlülüğü esas alan münafık İslam'ın önem verdiği zekat ve sadaka ibadetinde de gösteriş yapar. Yaptığı iyi amellerin karşılığını âhirette beklemediği için verdiği sadakayı başa kakar ve insanları incitir.

Münafıkların farz olan zekatı vermek istemeyen kimseler olduklarına işaret eden diğer bir ayette şöyledir: “*Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindedir. Kötülüğü emrederler, iyilikten men eder ve ellerini sıkı tutarlar. Allâh'ı unuttular, O da onları unuttu. Münafıklar, işte yoldan çıkanlar onlardır,*”⁶⁰ Bu ayette huyları birbirine benzeyen münafıkların genel nitelikleri şöyle özetleniyor: Onlar birbirlerini tutan insanlardır. Kötülüğü emreder, iyilikten men ederler, ellerini sıkı tutarlar. Cimridirler, Allah yolunda mal harcamaktan kaçınırlar. Allah'ı unuttukları için Allah da onları unutmüş kendi hallerine bırakmış, onlar da doğru yoldan ayrılmışlardır.⁶¹ “Ellerini sıkı tutarlar” ifadesine her çeşit hayırdan ve zekat ile sadaka gibi Allah yolunda infak etmekten cimrilikte bulunurlar manaları verilmiştir. Bir şey veren kişi elini uzatır ve onu verirken elini açar. Bu sebeple vermeyen, cimri olan kişiye “elini yumdu” denmiştir. Allah Teala münafıkları, ancak vacip olanı terk etmelerinden dolayı kınamıştır ki buna cihad yolunda harcamalar da dahildir. Dolayısıyla bu ifadeye zekat ve sadaka gibi farz olan hayrı işlemekten cimrilik ederler anlamı verilmesi daha isabetlidir.⁶² Görüldüğü gibi bu ayeti kerimeden, kötü fiil ve çirkin ameller konusunda kadın ve erkek münafıkların birbirlerine benzedikleri anlaşılmaktadır. Onlar, Allah yolunda cömert davranarak iyilik sahibi olmak istemezler, onlar âhirette karşılığını bekledikleri için değil, ancak zor durumda kaldıkları için zekat verirler.

Münafıkların Allah yolunda istemeyerek harcama yaptıklarını bildiren bir başka ayette şöyledir: “*De ki: "İster gönüllü, ister gönülsüz sadaka verin: sizden kabul edilmeyecektir. Çünkü siz yoldan çıkan bir kavimsiniz!"*”⁶³ Onlar, özellikle savaşta mallarından infak etmede zorlanırlar. Evlatlarını da istemeyerek cihada gönderiyorlar. Hz. Peygambere kin besliyor, kalplerinde bu kinin ateşiyle yaşıyorlardı. Münafıklar, nifak ve küfür halleri ortaya çıkıp kendilerine kafir tatbikatı yapılmasın, canlarına kıyılmasın, evlatları esir edilmesin, malları ellerinden alınmasın diye korktukları için infakta bulunmaya mecbur kalıyorlar.⁶⁴ Zaten bir sonraki ayette onların Allah ve Elçisi'ne karşı nankörlük etmeleri, namaza üşenerek gelmeleri, sadakayı da istemeyerek vermeleri sebebiyle sadakalarının kabul edilmeyeceği bildirilmektedir.⁶⁵ Demek ki görünüşte az da olsa onlara sadaka vermeye sevk eden şey Allah'ın hoşnutluğu değil canlarını mallarını ve evlatlarını kurtarma çabasıdır. Bu sebeple istemeyerek verirler.

Münafıklar içinden gelerek veren müminlerle de alay ederler. “*Sadakalar hususunda gönülden veren mü'minleri çekiştiren ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlarla alay edenler yok mu, Allâh onlarla alay etmiştir. Onlar*

⁶⁰ Tevbe 9/67

⁶¹ Bkz. Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, IV, 109.

⁶² Râzî, *a.g.e.*, XVI, 126.

⁶³ Tevbe 9/53.

⁶⁴ İbrahim Ali Salim, *en-Nifâk ve'l-münâfikûn fi ahdi Resulillah*, Kahire 1970, s. 373.

⁶⁵ Tevbe 9/54.

için acı bir azâb vardır,"⁶⁶ ayetinde onların bu tavırları dile getirilmektedir. Hz. Peygamber'in, insanları sadaka vermeye teşvik etmesi üzerine Abdurrahman b. Avf, kırk okka kadar altın, bir okka kırk dirhem para ve bir rivayette dört bin dirhem getirmiş ve "Sekiz bin dirhem param vardı, yarısını Rabbime ayırdım, yarısını da evdekilere bıraktım." demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Allah, verdiğini de senin için mübarek kılsın, evde alıkoyduğunu da." duasında bulunmuştu. Gerçekten de Abdurrahman, daha sonra o kadar bolluğa ve berekete erişmişti ki, vefat ettiği zaman, mirasının sekizde biri dört hanımına taksim edilince yalnızca dördüncü hanımı olan Nadir, Seksen bin dirheme sulh olmuştu. Yine ashaptan Âsım b. Adiy de yüz vesek hurma getirmiş, "Bu gece bir zatın hurmalığını sulamak için sabaha kadar gündelikçi olarak çalıştım, karşılığında iki sâ' hurma kazandım, birini evime alıkoydum, birini de Rabbim için getirdim." demişti. Resulullah da zekât olarak toplanan öteki hurmaların üstüne dökmesini emreylemişti. Münafıklar ise Abdurrahman da, Âsım da "Sadakalarını başka değil, sırf gösteriş ve isim yapmak için getirdiler, Ebu Ukayl'in getirdiği bir sâ' hurmaya da Allah ve Resulü muhtaç değildi, lâkin o da kendisine sırf sadaka veriyor desinler diye getirdi." şeklinde ileri geri dedikodu yapmış ve fiskos etmişlerdi. İşte bu sebeple bu âyet nazil oldu.⁶⁷ Görüldüğü gibi münafıklar, gönülden sadaka veren birisi çok mal verse bu adam gösteriş yapıyor, az mal getirirse Allah ve Elçisi onun sadakasına muhtaç değildir, diyerek her iki durumda da samimi Müslümanları ayıplamaya çalışırlar.

Münafıklar sadaka vermede zorlanırken dağıtılan sadakaları almakta hırslı davranırlar. "*Onlardan kimi de sadakalar(ın bölüştürülmesi hususunda) sana dil uzatır. Eğer o sadakalardan kendilerine pay verilse hoşlanırlar, onlardan kendilerine pay verilmezse hemen kızarlar.*"⁶⁸ Ayeti kerimede de ifade edildiği gibi, sadakaların dağıtımında, münafıkların mala aşırı düşkünlüklerini, ahlak ve huylarının ne kadar düşük seviyede olduğunu daha açıklıkla görmekteyiz. Allah ve Rasülü'nün dağıttığı maldan, müminler kendilerine düşen paydan memnun olup, Allah'a hamderlerken, münafıklar kendilerine fazla verildiğinde seviniyor, az verilince de kızıyorlar. Allah Rasülünü kınayarak, akrabalarını ve yakınlarını kayırıyor iddiasıyla onu kötülüyorlardı.⁶⁹ Huneyn ganimetlerinin bölüştürülmesinde İslam'a yeni girmiş bulunan Mekke halkını, İslam'a ısındırmak için, Hz. Peygamber onlara fazla fazla pay vermişti. Hurkus b. Züheyrî Temimî adında bir münafık, "adaletli davran ya Resulallah" demiş, Hz. Peygamber de "Yazıklar olsun sana, ben de adalet yapmazsam kim adalet yapar?" buyurmuştu.⁷⁰ Hz. Ömer bu söz üzerine münafığın boynunu vurmak için izin isteyince Allah Resülü, bırak onu zira aranızda namazını onların namazıyla, orucunu da onların oruçlarıyla beraber bozan onun arkadaşları var. Onlar okun yaydan çıkması gibi dinden çıkarlar, buyurur.⁷¹ Dikkat edilirse Hz. Peygamber'in bu sözünde namaz ile beraber oruç ibadeti de zikredilmiştir. Demek ki münafıklar namazda olduğu

⁶⁶ Tevbe 9/79.

⁶⁷ Yazır, a.g.e., IV, 2594-2595.

⁶⁸ Tevbe 9/58.

⁶⁹ İbrahim Ali Salim, a.g.e., s.377.

⁷⁰ Taberî, a.g.e., VI, 157.

⁷¹ Alûsî, Şihâbüddin Mahmûd, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Beyrut ts. X, 119.

gibi oruç ibadetini de arkadaşları tuttuğu için yani gösteriş amacıyla eda ederler. Öyle anlaşılıyor ki, peygamberimiz gösteriş için yapmış olsalar bile diğerlerinin namaz ve orucu terk etmesine sebep olmamak amacıyla Hz. Ömer'in bu münafığı öldürmesine müsaade etmemiştir. Zira huy bakımından birbirlerine benzeyen ve arkadaşlarını destekleyen münafıklar dinden çıkmak için en küçük şeyi bile bahane edebilirler. Yine Huneyn gününde bir de Ebu'l-Cüvaz adında bir münafık, "Adamınıza baksanıza, sadakalarınızı koyun çobanlarına paylaşıyor ve adalet yaptığımı sanıyor." demişti.⁷² Demek ki münafıklar, sadakalardan kendilerine fazla verilirse hoşnut olurlar ve şayet az verilirse hemen kızarlar. Sadaka almaya haklarının olup olmadığını hiç düşünmeden öfkelenirler. Bu sebeple de peygambere dil uzatırlar.

Sadaka hususunda münafıkların bir başka tavırları da, Müslümanların yararına yapılacak olan harcamalara karşı çıkmalarıdır, "*Onlar öyle kimselerdir ki: "Allâh'ın Elçisi'nin yanında bulunanları beslemeyin ki dağılıp gitsinler"* diyorlar."⁷³ Ayette ifade edildiği gibi, münafıklar Müslümanların mali imkanlarını kurutmak ister. Kendi ekonomik güçlerini de inananların sebat ve azmini kırmak için kullanırlar. Fırsatını buldukları anda İslam toplumunun gelir kaynaklarını çökertmekte asla tereddüt etmezler. Kısaca onlar Allah ve Elçisi'ne inanan kimselerin zorda kalmaları için her türlü ekonomik boykotu uygularlar.

Sonuç

Makalede tespit edilen bu bilgiler ışığında münafıkların namaz ve zekat ibadetine karşı tavırlarını şöyle değerlendirmek mümkündür:

1- İslam'da imandan sonra en önemli ibadet olan namaz, inandıklarını iddia eden münafıklara en zor gelen ibadetlerin başında gelir. Onlar âhirette sevaba ve cezaya kesin olarak inanmadıklarından Allah'ın farz kıldığı namaz ibadetini, O'na yaklaşmak için yapmazlar. Sadece canlarını ve mallarını emniyete almak, Müslümanlar arasında nifaklarını gizleyip varlıklarını sürdürebilmek ve mümin muamelesi görebilmek için namazı kılar ya da kılıyor görünürler.

2- Samimiyet ve ihlastan uzak olan münafıklar, namazı gösteriş vesilesi yaparlar, yatsı ile sabah namazlarını zoraki ya da üşenerek kıldıkları gibi ikinci namazını da son ana kadar geciktirip adeta kuşun yemi gagalamasına benzer şekilde aceleye getirirler. İnananların yanında namazları kılar gibi görünen münafıklar yalnız kaldıklarında namazları terk ederler, insanların genellikle kendilerini göremeyecekleri yatsı namazı ile alaca karanlıktaki sabah namazlarından hep geri kalırlar, buldukları ilk fırsatta da cemaatle namazı terk ederler. Gaflet içinde, ruhsuz bir şekilde namaz kıldıkları için, o anda başka şey düşünür ve onunla meşgul olurlar. İşte böyle nitelikleri taşıyan münafıkların kıldıkları namazları bir fayda sağlamadığı için boşa gider. Kur'an'da "veyl" kelimesiyle ifade edildiği gibi onların kıldıkları namaz kendilerine zarar verir.

⁷² Yazır, a.g.e., IV, 2571.

⁷³ Münafıkun 63/7.

3- İnançlarında olduğu gibi ibadetlerinde de ikiyüzlülüğü prensip edinen münafıklar Allah'ı çok az anarlar. Onlar, ibadetlerinde Allah'ın rızası yerine insanların görmesi ve duymasını gaye edindikleri için Müslümanların gördükleri yerde Allah'ı anar, görmedikleri yerde terk ederler, gündüz namazlarını kılar gece namazlarını bırakırlar, namazlarında sesli söylenen tekbirleri yapar, gizli okunan tesbih ve kıraatleri yapmazlar. Sadece görünen zikirleri yapıp gizli olanları terk ettikleri için Allah'ı çok az anmış olurlar. Başka bir ifadeyle iki yüzlü münafıkların içi başka dışı başka olduğu gibi, namazlarında da gizlisi başka görüneni başka, gecesi başka gündüzü başkadır. Yalnız bu noktada münafık ile müraiyi ayırmak gerekmektedir. Münafık, kimsenin olmadığı ya da görmediği yer ve zamanda namaz kılmaz, riyakar ise en güzel namazını insanlar arasında kılar. Kısaca, her münafık müraidir ancak her müraiyeye münafık denemez.

4- Münafıklar namaz ibadetinin eda edildiği meşitleri inananlara zarar vermek amacıyla kullanırlar. Onlar, müminler arasında bölücülük yapıp birbirine düşürmek, küfür hesabına Müslümanlara zarar vermek, Allah'a ve Resulü'ne karşı olan kimselere yardım ve yataklık yapmak için meşit yaparlar, burayı da İslam'a zarar vermek için adeta bir karargah gibi kullanırlar. Namazı nasıl nifaklarını gizlemek için kılıyorlarsa meşidi de ibadet maksadıyla yaptıklarını söyleyip kötü amaçlarını gizlemek için kullanırlar. Müminlerin arasında dolaşıp meşitlerine kadar girebilen münafıklar bu özellikleriyle İslam'a kafirlerden daha çok zarar verebilmektedirler.

5- Münafıklar, müminlerin namaz kılarırken yöneldikleri, aynı zamanda hac farızasını ifa ederken etrafında tavaf ettikleri Kabe hakkında alaycı tavır sergilerler. Kiblenin Kudüs'ten Kabe'ye değiştirilmesini alay konusu yapan münafıklar Hz. Peygamber'i ve müminleri namazda nereye döneceğini bilemeyen kişilere benzetirler. Allah'ın evi olan Kabe'yi alaya almakla namaz ve hac ibadetini de ciddiye almadıklarını gösterirler. Müslümanlarla beraber yaşayan münafıklar bu konuda Yahudi ve müşriklerle beraber hareket ederler. Demek ki onlar Müslümanlardan daha çok inkarcılara yakındır, onlar hesabına çalışıp onları dost bilirler.

6- Münafıklar İslam'ın üzerine bina edildiği temellerden biri olan zekat ya da Allah'a sadakatin ifadesi olarak verilen sadakaya karşı da iki yüzlü tavır sergilerler. Onlar zekat ve sadakayı Allah rızası için değil, gösteriş için verirler. Münafıklar nifak ya da inkarlarını gizlemek, Müslümanların kendilerine kafir muamelesi yapmalarını önlemek, böylece canlarını, mallarını ve evlatlarını korumak amacıyla zekat ve sadaka verirler.

7- Münafıklar zekat ve sadakayı verirken ihtiyaç sahibi kimselere eziyet ederler. Verdiği şeye karşılık fakirin kendisine minnet duymasını ister, bu yüzden de verdiği sadakayı sürekli gündeme getirmek suretiyle ihtiyaç sahibi kimsenin onurunu zedeler. İstemeyerek ve gösteriş için verdiği bu zekatın Allah katında hiçbir kıymeti yoktur. Zira Allah'a ve âhirete gerçekten inanan birisi zekatını gösteriş için değil, Allah rızası için ve karşılığını âhirette beklediği için verir.

8- Kötü fiil ve çirkin ameller konusunda münafık erkek ve münafık

kadınlar birbirlerine benzerler. Onların ortak özelliklerinden biri de Allah yolunda harcama hususunda cimri davranmalarıdır. Özellikle cihada giderken yapılan harcamalarda ellerini sıkı tutarlar. Âhîret gününe gerçekten inanmadıkları için mal ve evlatlarını Allah yolunda savaşta kaybetmekten kaçınırlar.

9- Münafıkların çirkin huyları, Hz. Peygamber'e ve müminlere duydukları kin sadakaların dağıtılması da daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zekat verirken isteksiz ve cimri davranan münafıklar, dağıtılan sadakaları alma hususunda oldukça hırs gösterirler. Sadakaların dağıtımında müminler kendi payına düşenden hoşnut olurken münafıklar çok verilirse sevinirler, az verilirse üzülrler. Hz. Peygamber'in adaletli davranmadığını, akraba ve yakınlarını kayırdığını söyleyerek ona karşı duydukları kin ve öfkelerini izhar ederler. Gönülden sadaka veren müminler eğer çok vermişse gösteriş yapıyor, az verdiyse Allah'ın buna ihtiyacı yok, diyerek onlar hakkında dedikodu yaparlar. Fırsatını buldukları zaman da Müslümanlara ekonomik boykot uygulamaktan kaçınmazlar.

10- Münafıklar namaz ve zekat ibadetinde olduğu gibi oruç ibadetinde birbirlerine uyarlar. Nasıl ki cihada çıkmaktan geri kalırlar, nefisle cihatta önemli fonksiyonu olan oruç ibadetini gösteriş için yaparlar.

Kaynakça

- Alûsî, Şihâbüddin Mahmûd, *Rûhu 'l-meânî fî tefsîri 'l-Kur'ani 'l-Azîm ve 's-seb'i 'l-mesânî*, I-XXX, Beyrut ts.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XI, İstanbul 1988.
- Aynî, Ebu Muhammed Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü 'l-kârî şerhu Sahihi 'l-Buhârî*, I-XX, Kahire 1972.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve Istilahatı Fıkhiyye, Kamusu*, İstanbul 1969.
- Firyâbî, Ebu Bekr, *Sıfatü 'n-nifâk ve zemmü 'l-münâfikîn* (nşr. Muhammed Abdülkadir Ata), Beyrut 1985.
- İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer, *Tefsîrü 'l-Kur'ani 'l-azîm*, I-VII, Beyrût 1966.
- İbrahim Ali Salim, *en-Nifâk ve 'l-münâfikûn fî ahdi Resulillah*, Kahire 1970.
- Kılıç, Sadık, *Kur'an'a Göre Nifak*, İstanbul ts.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi 'l-Kur'an*, I-XX, Kahire 1966.
- Meydânî, Abdurrahman Hasan Habennek, *Zâhîretü 'n-nifâk ve habâisi 'l-münâfikîn fî t-târih*, I-II, Dımaşk 1993.

Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehrisü li elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul 1982.

Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin, *et-Tefsîrü'l-kebir : Mefâtihu'l-ğayb*, I-XXXII, Beyrut ts.

Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Müslim ve Tercümesi*, I-VIII, İstanbul 1968-70.

Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi tefsîr'il-Kur'an*, I-XX, Beyrut 1973.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, XV, Beyrût 1984.

Yazır, Yazır Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul ts.

Yıldız, Abdullah, *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar*, İstanbul 2000.